

Medicina d'Occitània

BERNAT GORDONI, PROFESSOR DE MEDICINA DE L'ESCOLA DE MONTPELLER I EL «LILIUM MEDICINAE» (1303)

Jacint Corbella i Corbella

Acadèmic numerari.

Bernat de Gordon, o Gordoni, és un dels metges de l'Edat Mitjana del qual n'ha perdurat més el record. Va ser professor de l'Escola de Montpeller gairebé durant vint-i-cinc anys, probablement entre 1283 i 1308. És autor d'un llibre important, el «Lilium Medicinæ», que va tenir una bona difusió en manuscrits i en edicions després de la introducció de la impremta. La seva obra va ser molt coneguda, però la seva vida molt poc. Aquesta és una norma freqüent en autors antics.

Se suposa que va néixer a Gordon, una localitat de l'antiga regió de la Roerga, territori de llengua occitana, (Guyena), avui en el departament del Lot, no gaire lluny de Montpeller (1). No hi ha documentació, ni d'aquest ni d'altre lloc. També s'havia aventurat un possible origen escocès, basat en cites d'autors britànics en el seu escrit. El més probable és aquest origen proper a Montpeller que, en tot cas, és on va fer la seva vida professional.

Louis Dulieu, màxim historiador de la medicina montpellerina, accepta aquest origen com a més probable i suposa que va començar l'ensenyament cap el 1283. Les seves obres estan datades entre els anys 1294 i 1308, i sembla que el «Lilium», la més coneguda de totes, la va fer cap el 1303, quan portava vint anys de professorat. Diu Dulieu: «la seva influència en la medicina del seu temps va ser gran, tant a França com en altres països». Accepta set obres impreses des de l'inici de la impremta en el segle XV; altres tres publicades molt més tard, i dóna un llistat, de vint obres més, manuscrites, que porten «amb raó o sense» el nom de Bernat de Gordon (2). Wickersheimer, l'autor del diccionari biogràfic de metges francesos de l'Edat Mitjana, publicat el 1936, accepta les mateixes dades (3).

Les dades sobre la vida de Bernat de Gordon són poc conegudes. Es pot suposar que degué néixer cap el començament de la segona meitat del segle XIII, i que degué morir en el primer quart del segle XIV, en tot cas no abans de 1308. Guerra apunta com a dates: c. 1260 - 1320). En tot cas Dulieu mostra el retrat de Bernat Gordoni en una pintura de la facultat de Montpeller, datada el 1315, temps en que es verosímil per tant el coneixement de la semblança de Bernat (4).

El llibre de Gordon va ser traduït a diversos idiomes. Hi ha edicions francesa, castellana, alemanya, hebrea. La versió catalana se sap que va existir, però s'ha perdut. Cifuentes n'ha trobat algun rastre parcial.

El Lilium. És el nom abreujat de «*Practica dicta Lilium medicine, sive de morborum prope omnium curatione*». És el «Lliri de la medicina», que s'accepta es va acabar de redactar el juliol de 1303. Metge pràctic ben conegut i amb influència de professor, s'ha dit que fou un dels qui van difondre l'examen de l'orina dels malalts per a fer el diagnòstic i el pronòstic. En tot cas no era l'únic. Arnau de Vilanova, coetani seu en el mestratge montpellerí, també és representat com un dels símbols d'aquesta urinoscòpia.

Guerra insisteix en el caràcter pràctic del text, en la seva difusió i que va ser un llibre molt popular. Explica «segueix un estil escolàstic, exposant la causa, signes, pronòstic i cura de cada malaltia». Reuneix les malalties contagioses. Diu que va fer la primera descripció del petit mal epilèptic.

Altres escrits. La llista és prou llarga, entre els editats, no editats, i només atribuïts. Potser la seva segona obra important és «*De conservacione vite humane*», que reuneix quatre capítols, que a vegades s'han considerat com a obres independents. Són «*De flebotomia*», «*De urinis*», «*De pulsibus*» i «*De regimine sanitatis*». És a dir les quatre grans bases de la medicina del metge pràctic amb els malalts: l'examen de l'orina i del pols, per a fer el diagnòstic; la prescripció de sagnies com a terapèutica; i els consells sobre el Règim de sanitat per a la prevenció.

Com que de fet és un tractat general de medicina, en el seu text s'hi poden trobar dades sobre aspectes molt diversos i en alguns se'l considera capdavanter. S'ha valorat que Bernat és probablement el segon autor, després de Roger Bacon, que esmenta les ulleres (5).

També va escriure sobre els parts. Explica que la dificultat del part depèn en gran part de la posició del fetus dins de la matriu. Així diferenciava el part natural, en el cas que la presentació fos cefàlica; difícil quan la presentació, tot i sent normal, el fetus no passa; i contra natura si el fetus està en una altra posició. Igualment tracta dels paràsits intestinals, valorant en el seu origen i creixement el paper del calor i la humitat.

Pel que fa a la terapèutica, valora la mèdica i la quirúrgica (6). A la taula VIII de l'edició de Penso, s'ha fet clàssica una il·lustració de l'Antidotarium, existent a la Biblioteca Nacional de París, en que es veu un metge, amb un llit d'hospital al darrere, que té, a la seva dreta, un apotecari i a l'esquerra un cirurgià (7).

També estudia els mètodes de contenció de les hèrnies, i on s'ha de marcar la pressió sobre l'element que surt Gracia i Peset accepten que és la primera descripció del braguer modern (8).

Els exemplars de la biblioteca de la RAMC. A la biblioteca antiga de l'Acadèmia n'hi ha dos exemplars. Un és edició de Sevilla de 1495, en castellà, i en lletra gòtica, que arribà per donatiu del doctor Lluís Comenge. L'altre, edició llatina de Lió, de 1550, és procedent del llegat de la biblioteca del doctor Francesc Salvà i Campillo. L'obra, en la versió castellana, comença: «En el nombre de Dios misericordioso y en el de su bendicta madre...», o sigui una invocació a la divinitat. Aquesta manera d'inici va ser usual durant molts anys.

Està dividit en set llibres, i en conjunt 151 capítols, tots relativament curts. El primer comença tractant de les febres, en deu capítols, després els verins, malalties de la pell i altres punts. El segon llibre comença amb les malalties del cap, que amb el nom de «celebro» comprèn la part externa: cabells inclosos. i també tracta d'aspectes més encefàlics, del mal de cap a la son profunda i l'estupor, la mania i melancolia, la «borrachez», la frenesia, l'epilèpsia, i altres. En el tercer llibre es descriu la patologia de la cara: ulls, orelles, nas, boca, dents incloses. El quart es pot dir més dedicat a la patologia del tòrax, així «de la tose» «de la ptisi» «del escopir de la sangre», també del «tremor de corazón». El cinquè seria més propi de la patologia abdominal, així «de la hinchazón del estómago», «de la tortura de los intestinos», a les hemorroides.. El sisè llibre està més deicAt a vísceres abdominals: fetge, melsa, ronyons. Finalment, en el setè, tracta de patologia del sexe, la gestació i el part, la gota, la ciàtica, i els medicaments o antidòts.

És una obra ben estructurada, molt apta per a ser llibre d'estudi. En un apunt manuscrit, al començament de l'obra, Comenge assenyala: «Obra sobresaliente» i també «La fuente principal de este libro es Mesuè y la segunda Galeno». També hi ha citacions d'Avicena i Averrois, entre altres.

En el mateix volum, hi ha altres obres de Bernat de Gordon. Així el «Tratado de los ingenios», bastant breu; el «Régimen de las agudas»; un «Tratado de los niños y Regimiento del ama», en 28 capítols que van «de la nascencia del niño» fins a «de la fiebre de los infantes». També hi ha el «Libro de las pronósticas» (sic).

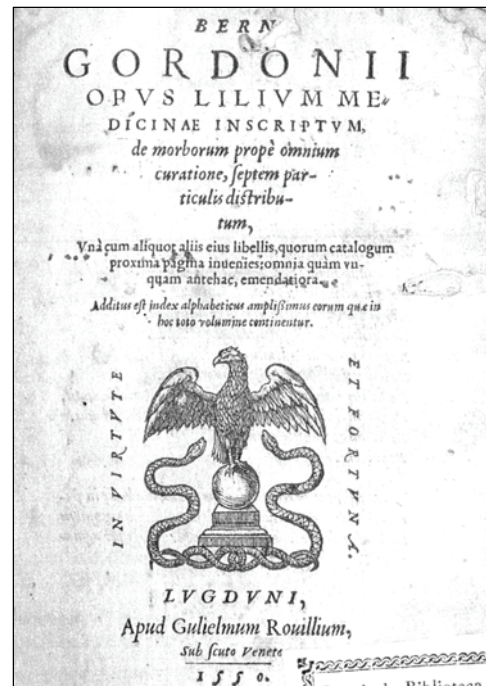
El text de Gordoni, ja s'ha apuntat, va tenir considerable difusió. És esmentat en pràcticament totes les històries generals de la medicina. Palau en cita set exemplars, amb la primera edició de Nàpols el 1480. Entre les espanyoles les de Sevilla de 1495, Toledo, 1513, i Madrid, 1697. López Piñero esmenta aquestes tres (9). És un dels clàssics de la medicina occitana dels volts del 1300, quan Montpeller formava part del regne de Mallorca, regit pel casal de Barcelona..

NOTES

1. Eloy, «Dictionnaire historique de la médecine» Mons (Chez H.Hoyois) 1778, II, 365-367. Hi ha reedició facsímil, Bruxelles, 1973.
2. Dulieu, Louis: «La médecine à Montpellier» I, 256-257.
3. Wickersheimer, Ernest: I, 75-76).
4. Dulieu, L. loc. cit. I, 108
5. Penso, Giuseppe: «La medicina medioevale», Ciba-Geigy edizione, 1991, p. 234
6. Penso, loc. cit. pp. 316, 350, 391.
7. Penso, loc. cit. làmina entre pp. 144-145
8. v. in Laín, P: «Historia Universal de la Medicina» Barcelona, Salvat, 1972, t. 3, 337.
9. Palau, A: «Manual del librero hispanoamericano». Barcelona, 1953, t. VI, p. 313.



Bernat Gordoni



Portada de l'obra "*Lilium Medicinae*" d'una edició de 1550.